

अर्द्धदेव पु० अर्द्धे समीपे तद्वर्त्ती देवानाम् । देवसमीपे वर्त्तमाने ।
 “इन्द्रं न वृत्ततरमर्द्धदेवम्” “वृत्तहृणं ददयुर्द्धदेवम्” ऋ०
 १, ४३, ८, ९ । “अर्द्धदेवं देवानामर्द्धे समीपे वर्त्तमानम्” भा०
 अ(आ)र्द्धं द्रौणिकं लि० अर्द्धद्रोणमर्हति ठञ् । उत्तरपदस्य वृद्धिः
 पूर्वस्त्वा । अर्द्धद्रोणपरिभाषाहं वस्तुनि स्त्रियां ङीप् ।
 अर्द्धधार न० अर्द्धे धाराऽस्य । सुश्रुतोक्ते विशतिशस्त्रमध्ये
 शस्त्रभेदे “विशतिः शस्त्राणि । तद्यथा । मण्डला-
 यकरपलवृद्धिपलनखशस्त्रसृष्टिकोत्पलपलकार्द्धधारसूचीसुख
 कुशपत्नाटोसुखशरारीसुखान्तर्ध्वस्त्रिकूर्चककुठारिकात्रीहिंस-
 खारानेतसपन्नवृद्धिशदन्तशङ्केषण्य” इति । “वृद्धिपलनख-
 शस्त्रसृष्टिकोत्पलपत्नार्द्धधारानि भेदेने भेदेने च” सुश्रु० ।
 अर्द्धनारायण न० अर्द्धमर्द्धमितं स्थानं यस्य तादृशोनारा
 यणो यत् “प्रवाहमवधिं कृत्वा यावद्वस्तचतुष्टयम् । अत्र
 नारायणः स्वामी नान्यः स्वामी कथञ्चन” इत्युक्ते गङ्गायाः
 प्रवाहावधिहस्तचतुष्टयात्मके नारायणस्वामिके स्थाने ।
 अर्द्धनारीश्वर पु० अर्द्धाङ्गे या नारी तस्या ईश्वरः । हर-
 गौरोरूपे शिवमूर्त्तिभेदे तद्रूपादि ध्यानशब्दे वक्ष्यते ।
 अर्द्धनाव न० अर्द्धे नावः अर्द्ध समा० । नौकायास्तुल्यांशे ।
 अर्द्धनिशा स्त्री अर्द्धे निशायाः एकदेशित० । अर्द्धरात्रे ।
 अर्द्धपण पु० अर्द्धे पणस्य । ‘वराटकानां दशकद्वयं यत् सा
 काकिणी ताश्च पणश्चतस्रं’ इत्युक्तपणस्याङ्गे काकिणीद्वये ।
 अर्द्धपथ न० अर्द्धे पथः अर्द्ध समा० । मार्गस्य तुल्यांशे प्रदेशे ।
 अर्द्धपाञ्चालिक पु० अर्द्धपञ्चाले भवः टष् उत्तरपदवृद्धिः ।
 अर्द्धपञ्चालदेशभवे ।
 अ(आ)र्द्धपादिकं लि० अर्द्धपादं तच्छेदमर्हति ठञ् । पूर्व-
 पदस्य वा वृद्धिः । अर्द्धपादच्छेदाहं । “गोषु ब्राह्मणसं-
 स्थासु क्षुरिकायाश्च भेदेने । पशूनां हरणं चैव दण्डः
 कार्योऽर्द्धपादिकः” मनुः अर्द्धपदं मर्हति ठञ् उत्तर-
 पदस्य वृद्धिः पूर्वपदस्य वा । अर्द्धपदप्रमाणाहं उभयत्र
 स्त्रियां ङीप् । [पोते (तिसिरीति) ख्याते पक्षिणि ।
 अर्द्धपारावत पु० अर्द्धेन अर्द्धेन पारावत इव । चित्तकण्ठक ।
 अर्द्धपुलायित न० “शतार्द्धाङ्गक्रमादूनैर्मण्डलायितवल्गितैः ।
 उन्मु खस्याश्चसुख्यस्य गतिरर्द्धपुलायितमिति” परिभाषिते
 अश्वगतिभेदे ।
 अ(आ)र्द्धप्रस्थिकं लि० अर्द्धप्रस्थमर्हति ठञ् “नातः” पा० नोत्तर
 पदस्य वृद्धिः पूर्वस्य त्वा । अर्द्धप्रस्थप्रमाणाहं स्त्रियां ङीप् ।
 अर्द्धभाग पु० अर्द्धे भागस्य । भागस्याङ्गे “तदर्द्धभागेन
 लभस्य काङ्क्षितम्” कुमा० । अर्द्धभागमर्हति ठञ् वा पूर्व

पदवृद्धिः । अ(आ)र्द्धभागिकः । अर्द्धभागाहं लि० “जातो-
 ऽपि दास्यां शूद्रेण कामतोऽशंहरोभयेत् । ऋते पितरि
 कुर्यात्सं भ्रातरस्त्वर्द्धभागिकम्” या० स्मृतिः ।

अर्द्धभाज् लि० भज्-ण्यु उ० ष० । अर्द्धां शूद्रे “निधीनां
 तु पुराणां च धातूनामेव च क्षितौ । “अर्द्धभाज्यच्छा-
 द्राजा भूसैरधिपतिर्हं सः” मनुः ।

अर्द्धभ्रम न० अर्द्धात् भ्रमोभ्रमणं यत् । “आह्वरर्द्धभ्रमं नाम
 श्लोकार्द्धभ्रमणं यदीति सर० कण्ठा० उक्ते शब्दालङ्कारभेदे
 यथा “स स त्व र ति दे नि त्वं
 स द रा म र्ष ना शि नि ।
 त्व रा धि क क सं ना दे
 र म क त्व म क र्ष ति” किरा०

अग्निपुराणे तु “गोमूत्रिकार्द्धभ्रमके” इति कान्ततया-
 पठित्वा “पादार्द्धाद्यैश्चतुर्भिश्च कुर्याद्विन्यासमेतयोः । न्यस्यता-
 मिह वस्यं नामधोः भ्रमभागियास्य् । अधोः स्थितवर्षाना-
 माचतुर्थपदं नयेत् । तृतीयपादं नयेदूर्द्धं पादार्द्धं प्राति-
 लोभ्यत” इति तल्लक्षणसूक्तम् । अयमर्थः तित्य गताः पञ्च-
 रेखाः अर्द्धगताश्च नव रेखा लेख्या एवं द्वाविंशत् कोष्ठानि
 भवन्ति तत्र प्रथमादिपङ्क्तिक्रमेण एकैककोष्ठगैकैकाक्षरका-
 श्चत्वारः पादाः क्रमेण पङ्क्तिचतुष्के लेख्याः एवं लेखने
 द्वाविंशद्वर्षा एकैककोष्ठगा भवन्ति । तत्र प्रथमपादार्द्धगता
 आद्याश्चत्वारोवर्षाः क्रमशोऽधोवर्त्तिनीषु प्रथमादिपङ्क्तिषु
 यथा भवन्ति यथा च तस्यापराद्धगताश्चत्वारो वर्षा अन्ति-
 मादिपङ्क्तिषु उर्द्धोर्द्धक्रमेण अन्य कोष्ठगा भवन्ति तथा वर्षाः
 श्लोके निवेश्याः । एवं द्वितीयपादार्द्धगता आद्याश्चत्वारो
 वर्षा अधोऽधःक्रमेण प्रथमादिपङ्क्तिद्वितीयकोष्ठगाः
 अपरार्द्धकोष्ठकाश्चत्वारश्च वर्षा अर्द्धोर्द्धक्रमेण अन्तिमादि-
 पङ्क्तिषु सप्तमकोष्ठगाः । तृतीयपादार्द्धगता आद्याश्चत्वारो
 वर्षाः प्रथमादिपङ्क्तिषु अधोऽधःक्रमेण तृतीयकोष्ठगा उत्त-
 रार्द्धगताश्चत्वारो वर्षाश्च अर्द्धोर्द्धक्रमेण अन्तिमादिषु षष्ठ-
 कोष्ठगाः चतुर्थपादार्द्धगता आद्याश्चत्वारोवर्षाः अधोः-
 क्रमेण प्रथमादिषु पङ्क्तिषु चतुर्थकोष्ठगाः उत्तरार्द्धगता
 श्चत्वारो वर्षाश्च अर्द्धोर्द्धक्रमेण अन्तिमादिषु पञ्चमकोष्ठगाः
 यथा भवेयुस्तथा वर्षा विन्यासो विधेयः । एवं सति यथा
 प्रथमादिपङ्क्तिक्रमेण चत्वारः पादाः पठितं शक्यन्ते एवमुक्त-
 प्रकारेण अधोःक्रमेण च प्रथमादिकोष्ठगवर्षाग्रहणेन एवं
 अन्तिमादिषु अर्द्धोर्द्धक्रमेण अन्तिमकोष्ठस्थवर्षाग्रहणेन
 उत्तरीत्या प्रथमादिपङ्क्तिषु द्वितीयादिकोष्ठस्थवर्षाग्रहणेन